

UNIVERSITATEA „LUCIAN BLAGA” SIBIU
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ „ANDREI ȘAGUNA”
ȘCOALA DOCTORALĂ

FAMILIA
ÎN LUMINA DATELOR REVELAȚIONALE ALE CĂRȚII FACERII
– CREȘTEREA ȘI FORMAREA TINEREI GENERAȚII –
UN RĂSPUNS LA PROVOCĂRILE LUMII CONTEMPORANE

– REZUMATUL TEZEI –

CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC
PR. PROF. UNIV. DR. DUMITRU ABRUDAN

DOCTORAND
DIACON IOSIF STANCOVICI

SIBIU
2014

Cartea Facerii sau Geneza, scrisă sub inspirația Duhului Sfânt, este cel mai vechi izvor biblic al educației în familie. Prima carte a Pentateuhului și simultan a Sfintei Scripturi ne conferă posibilitatea cunoașterii primei familii a neamului omenesc. După cum arată însăși numele, Cartea Facerea ne prezintă acțiunea de creare a lumii din nimic prin voința, puterea și cuvântul lui Dumnezeu. Astfel, ni se spune că, după ce a creat lumea nevăzută și pe cea văzută, Dumnezeu l-a creat pe om după „chipul și asemănarea Sa”, cu precizarea că „a făcut bărbat și femeie” (Fc 1, 26-27) din aceeași ființă (Fc 2, 23), cu aceeași menire și același scop. Dumnezeu, binecuvântându-l pe om, i-a dat omului puterea să stăpânească întreaga creație (Fc 1, 28), făcându-l astfel un „împreună-lucrător cu El” (I Cor 3, 9) la desăvârșirea acesteia. Iar apoi, constatând Dumnezeu că nu e bine ca omul să fie singur, i-a creat ajutor potrivit pentru el (Fc 2, 18), spre a îndeplini împreună, în comuniunea iubirii cu Dumnezeu, scopul însăși al creației, care rezidă în lauda lui Dumnezeu și fericirea omului. Întemeind astfel prima familie, Dumnezeu i-a imprimat acesteia unitatea și indisolubilitatea, stabilind că „ceea ce Dumnezeu a legat, omul să nu despartă” (Fc 2, 24; Mt 19, 5), iar ca scop i-a fixat procreația, înțelegând nașterea, creșterea și educarea copiilor, precum și ajutorarea reciprocă prin împărtășirea darurilor cu care Dumnezeu i-a înzestrat pe cei doi soți, spre desăvârșirea iubirii dintre ei în comuniunea iubirii lui Dumnezeu.

Important de precizat este faptul că acest adevăr enunțat atât de simplu și de clar exprimă în profunzimea lui autenticul sau firescul naturii umane, definitoriu menirii și destinului vieții omului ca ființă socială, încât abaterea de la aceasta reprezintă un eșec existențial. De aceea, intervenția de mai târziu a păcatului ca detașare de comuniunea cu Dumnezeu, a tulburat și destrămat sub diferite forme unitatea și comuniunea familială aflată inițial sub binecuvântarea lui Dumnezeu.

Având ca temelie perspectiva autenticității naturii umane ca purtătoare a chipului lui Dumnezeu, cu menirea de a împlini prin familie voința și planul lui Dumnezeu în lume, mi-am propus, sub îndrumarea și coordonarea Pr. prof. dr. Dumitru Abrudan, să dezvolt prezentul proiect al tezei de doctorat urmărind, pe baza datelor revelaționale, elementele esențiale privind *familia, precum și formarea tinerei generații*, evidențiate în prima carte a Sfintei Scripturi, ca răspuns la provocările lumii contemporane.

STATUS QUÆSTIONIS

I. Stadiul cercetării familiei și al educației tinerei generații în lumina datelor revelaționale ale Cărții Facerii în exegeza și teologia biblică contemporană

Tema familiei în Vechiul Testament a fost tratată la modul general de nenumărați exegeți și cercetători bibliști. Abordarea de față își propune o examinare în particular a acestei teme cu referire la Cartea Facerii. La nivelul studiului actual al Vechiului Testament problemele legate de familie și de educație ale tinerei generații, așa cum se prezintă ele în Cartea Facerii, au fost cercetate recent de diverși autori, printre care îi evidențiem în mod deosebit pe J. Alberto Soggin,¹ David L. Petersen² și Naomi A. Steinberg.³ De asemenea, tema familiei în Cartea Facerii se regăsește sub forma unei părți integrante (capitole sau subdiviziuni) din lucrările unor cercetători, precum sunt Andreas J. Köstenberger, David W. Jones,⁴ Jay Newman,⁵ Angelo Tosato,⁶ Tikva Frymer-Kensky⁷ și în volumul editat de Leo G. Perdue.⁸

Valoroase sunt și contribuțiile comentatorilor bibliști care au identificat influențe ale Cărții Facerii în alte cărți biblice, îndeosebi cu privire la tema familiei și a educației. În mod special distingem aici studiul lui Stefano Virgulin asupra *Cărții lui Tobit*.⁹ Unii comentatori chiar susțin că autorul acestei scrieri deutero-canonice a Vechiului Testament și-a modelat personajele principale după perechile de soți din Cartea Facerii. Recent, în căutarea unor răspunsuri cu referire la redactarea

¹ J. Alberto Soggin, "La famiglia nucleo originario associativo nella Genesi", in Vittorio Liberti (a cura di), *La famiglia nella Bibbia* (SBTA 9; Roma: Edizioni dehoniane, 1989), pp. 29–44.

² David L. Petersen, "Genesis and Family Values", *JBL* 124.1 (2005) pp. 5–23.

³ Naomi A. Steinberg, "Alliance or Descent? The Function of Marriage in Genesis", *JSOT* 51 (1991), pp. 45–55. Idem, Steinberg "The World of the Family in Genesis", in Craig A. Evans (et al.; eds.), *The Book of Genesis: Composition, Reception, and Interpretation* (VTSup 152; Leiden: Brill, 2012), pp. 279–300.

⁴ Andreas J. Köstenberger and David W. Jones, *God, Marriage, and Family: Rebuilding the Biblical Foundation* (Wheaton, IL: Crossway, 2004).

⁵ Jay Newman, *Biblical Religion and Family Values: A Problem in the Philosophy of Culture* (Westport, CT: Praeger, 2001).

⁶ Angelo Tosato, *Il matrimonio israelitico: Una teoria generale* (AnBib 100; Roma: Editrice Pontificio Istituto Biblico, 1982).

⁷ Tikva Frymer-Kensky, "The Family in the Hebrew Bible", in Anne E. Carr and Mary Stewart van Leeuwen (eds.), *Religion, Feminism, and the Family* (The Family, Religion, and Culture; Louisville, KY: Westminster John Knox, 1996), pp. 55–73.

⁸ Leo G. Perdue (et al.), *Families in Ancient Israel* (The Family, Religion, and Culture; Louisville, KY: Westminster John Knox, 1997): 104–162.

⁹ Stefano Virgulin, "La vita di famiglia nel libro di Tobia", in Vittorio Liberti (a cura di), *La famiglia nella Bibbia* (SBTA 9; Roma: Edizioni dehoniane, 1989): 168–182.

finală a Cărții Facerii, câțiva cercetători și-au concentrat atenția asupra cărților istorice Ezdra și Neemia (II Ezdra); aici se disting Diana V. Edelman,¹⁰ Mark G. Brett¹¹ și Mary Douglas.¹²

Pe de altă parte, în deceniile trecute criticii și arheologii bibliști au purtat numeroase polemici cu referire la problema istoricității narațiunilor și personajelor Cărții Facerii. În lucrarea sa, Roland de Vaux¹³ discută despre instituția familiei în perioada arhaică sau patriarhală a istoriei lui Israel. Religia familială se constituie ca o temă destul de recentă (începând cu anii 70) în domeniul studiului religiei israeliților antici: Karel van der Toorn¹⁴ și Rainer Albertz.¹⁵ Studiile celor doi autori sunt relevante și pentru cercetarea religiei patriarhilor biblici.

Studiul genealogiilor biblice a reprezentat din totdeauna o temă interesantă pentru bibliști. Printre analizele realizate asupra genealogiilor din Cartea Facerii, de altfel destul de numeroase, se remarcă studiul lui Robert R. Wilson, care a influențat considerabil toate cercetările ulterioare asupra acestei teme.¹⁶

Tema familiei în Cartea Facerii este tangetial atinsă în numeroasele comentarii la Cartea Facerii. Este aproape imposibil să amintim aici toate comentariile la prima carte biblică. Între cărțile vechitamentare, doar Cartea Psalmilor s-a mai bucurat de o atenție comparabilă cu cea a Cărții Facerii. Enumerăm aici doar contribuțiile celor mai importanți exegeți: Walter Brueggemann,¹⁷

¹⁰ Diana V. Edelman, "Hidden Ancestral Polemics in the Book of Genesis?" in Athalya Brenner and Frank Polak (eds.), *Words, Ideas, World: Biblical Essays in Honour of Yairah Amit* (HBM 40; Sheffield: Sheffield Phoenix Press, 2012), pp. 32–53. Idem, "Genesis: A Composition for Construing a Homeland of Imagination for Elite Scribal Circles or for Educating the Illiterate?" in Philip R. Davies and Thomas Römer (eds.), *Writing the Bible: Scribes, Scribalism and Script* (Bible World; Durham: Acumen, 2013), pp. 47–66.

¹¹ Mark G. Brett, *Genesis: Procreation and the Politics of Identity* (Old Testament Readings; New York: Routledge, 2000). Idem, 'Politics of Identity: Reading Genesis in the Persian Period', *Australian Biblical Review* 48 (1999), pp. 1–15.

¹² Mary Douglas, *Jacob's Tears: The Priestly Work of Reconciliation* (Oxford: Oxford University Press, 2004).

¹³ Roland de Vaux, *Le istituzioni dell'Antico Testamento* (Torino: Marietti, 1964). Idem, *Ancient Israel: Its Life and Institutions* (translated by John McHugh; The Biblical resource series; Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1997).

¹⁴ Karel van der Toorn, *Family Religion in Babylonia, Syria and Israel: Continuity and Change in the Forms of Religious Life* (Studies in the History and Culture of the Ancient Near East 7; Leiden, New York, Köln: Brill, 1996), pp. 181–372.

¹⁵ Rainer Albertz, "Family Religion in Ancient Israel and its Surroundings", in John Bodel and Saul M. Olyan (eds.), *Household and Family Religion in Antiquity* (The Ancient World: Comparative Histories; Malden, MA: Blackwell, 2008), pp. 89–112.

¹⁶ Robert R. Wilson, "The Old Testament Genealogies in Recent Research", *JBL* 94 (1975), pp. 169–189.

¹⁷ Walter Brueggemann, *Genesis. Interpretation: A Bible Commentary for Teaching and Preaching, Interpretation Series* (IBC; Atlanta: John Knox Press, 1982).

Umberto Cassuto,¹⁸ Victor P. Hamilton,¹⁹ Kenneth A. Mathews,²⁰ Gary Rendsburg,²¹ Nahum M. Sarna,²² Gerhard von Rad,²³ Gordon J. Wenham²⁴ și Claus Westermann.²⁵ Desigur, bibliografia recomandată la finalul prezentului studiu cuprinde și alți numeroși autori cu comentarii la Cartea Facerii.²⁶

Mai mult, din lista lucrărilor reprezentative nu pot fi omise nici contribuțiile în domeniul cunoașterii și receptării tradițiilor geneziace în cele trei mari religii monoteiste. În diferite scrieri antice și medievale diverși autori iudei, creștini și musulmani au căutat să extragă din istorisirile despre patriarhii și matriarhele biblice învățături cu conținut moral și edificator adresate îndeosebi generațiilor tinere. Încheiem această scurtă prezentare privind incursiunile în literatura iudaică și creștină timpurie, precum și cele din scrierile rabinice, patristice și islamice, reținând numele unor cercetători precum: Gert Kwakkel,²⁷ Annette Yoshiko Reed,²⁸ Harm W. Hollander²⁹ și Lawrence E. Frizzell.³⁰

¹⁸ Umberto Cassuto, *A Commentary on the Book of Genesis: Part I: From Adam to Noah* (translated by Israel Abrahams; Jerusalem: Magnes Press, 1961). Idem, *A Commentary on the Book of Genesis: Part II: From Noah to Abraham* (translated by Israel Abrahams; Jerusalem: Magnes Press, 1964).

¹⁹ Victor P. Hamilton, *The Book of Genesis, Chapters 1–17* (New International Commentary on the Old Testament; Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1990). Victor P. Hamilton, *The Book of Genesis, Chapter 18–50* (New International Commentary on the Old Testament; Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1995).

²⁰ Kenneth A. Mathews, *Genesis 1–11:26* (NAC; Nashville, TN: Broadman and Holman, 1996). Idem, *Genesis 11:27–50:26* (NAC; Nashville, TN: Broadman & Holman, 2005).

²¹ Gary Rendsburg, *The Redaction of Genesis* (Winona Lake, IN: Eisenbrauns, 1986).

²² Nahum M. Sarna, *Understanding Genesis: The Heritage of Biblical Israel* (New York: Schocken Books, 1970). Idem, *Genesis* (The JPS Torah Commentary 1; Philadelphia: Jewish Publication Society, 1989).

²³ Gerhard von Rad, *Genesis: A Commentary* (Translated by John H. Marks from Das erste Buch Mose ubersetzt und erklart; Old Testament Library; London: SCM; Philadelphia: Westminster Press, 1973).

²⁴ Gordon J. Wenham, *Genesis 1–15* (Word Biblical Commentary 1; Waco, TX: Word Books, 1987). Idem, *Genesis 16–50* (Word Biblical Commentary 2; Waco, TX: Word Books, 1994).

²⁵ Claus Westermann, *Genesis* (translated by David E. Green; Grand Rapids, MI: Eerdmans, 2004).

²⁶ De asemenea, referitor la comentariile la Cartea Facerii, interesul cercetătorilor s-a manifestat cu precădere asupra primului capitol al cărții, care cunoaște nenumărate studii, abordări și problematizări. Celelalte capitole ale cărții s-au bucurat de o atenție comparabil mult mai redusă.

²⁷ Gert Kwakkel, "Models of Spirituality in the Bible: Abraham, David, Job and Peter", *EJT* 19 (2010), pp. 16–27.

²⁸ Annette Yoshiko Reed, "The Construction and Subversion of Patriarchal Perfection: Abraham and Exemplarity in Philo, Josephus, and the Testament of Abraham", *Journal for the Study of Judaism* 40 (2009), pp. 185–212.

II. Stadiul cercetării familiei și al educației tinerei generații în lumina datelor revelaționale ale Cărții Facerii în literatura de specialitate ortodoxă românească

Studiul Cărții Facerii cu referire propriu-zisă la tema familiei și a educației tinerei generații nu s-a constituit în dezbaterile analitice ale bibliștilor Bisericii Ortodoxe Române dedicate în mod expres acestei probleme. Cu toate acestea, problema familiei și a educației în Vechiul Testament nu a fost neglijată de teologii români. Ea a fost în primul rând inclusă în cele trei comentarii pe care exegeții noștri – Constantin Ruscescu,³¹ Arhipresviter-mitrofor prof. dr. Vasile Tarnavschi³² și Pr. prof. dr. Nicolae Neaga³³ – le-au elaborat la Cartea Facerii. Un comentariu recent la prima carte a Sfintei Scripturi a fost realizat de Pr. Ioan Sorin Usca.³⁴ De asemenea, nu putem omite nici traducerea în limba română a unor comentarii ortodoxe la Cartea Genezei, precum: Ieromonah Serafim Rose, *Cartea Facerii. Crearea lumii și omul începuturilor-perspectivă creștin-ortodoxă*.³⁵

La fel, tema familiei și a educației în Vechiul Testament face parte și din preocupările *manualelor de arheologie biblică*, care apar încă din secolul al XIX-lea: Pr. prof. dr. Isidor Onciul,³⁶ Arhipresviter-mitrofor prof. dr. Vasile Tarnavschi,³⁷ Pr. prof. dr. Dumitru Abrudan și Pr. prof. dr. Emilian

²⁹ Harm W. Hollander, *Joseph as an Ethical Model in the Testaments of the Twelve Patriarchs* (SVTP 6; Leiden: Brill, 1981). Idem, "The Portrayal of Joseph in Hellenistic Jewish and Early Christian Literature" in Stone and Bergren (eds.), *Biblical Figures Outside the Bible* (1998).

³⁰ Lawrence E. Frizzell, "Education by Example: A Motif in Joseph and Maccabee Literature of the Second Temple Period", in Ruth Link-Salinger (ed.), *Of Scholars, Savants, and Their Texts: Studies in Philosophy and Religious Thought – Essays in Honor of Arthur Hyman* (New York: Lang, 1989), pp. 103–112.

³¹ Constantin Ruscescu, *Studiu asupra Cărții Pentateucul. Cartea I. Facerea, urmat de textul original ebraic cu o traducere literară în românește și o analiză gramaticală și în fine parafrasa chaldaică, versiunea syriană, versiunea samariteană și versiunea arabă, pentru folosul studenților în teologie și mai ales al candidaților la doctorat* (București: Kalber, 1908).

³² Arhipresviter-mitrofor prof. dr. Vasile Tarnavschi, *Geneza, traducere și comentariu* (Cernăuți, 1907). Idem, *Viața patriarhilor* (Cernăuți 1902).

³³ Pr. prof. dr. Nicolae Neaga, *Facerea. Text și scurte note explicative* (Sibiu, 1945).

³⁴ Pr. Ioan Sorin Usca, *Facerea* (Vechiul Testament în tâlcuirea Sfinților Părinți 1; ediția a II-a; București: Editura Christiana, 2008). Tot aici putem menționa și o contribuție mai puțin recentă: Pr. Al. N. Constantinescu, „Facerea (exegeză biblică)”, *GB* 9-10 (1973), pp. 1064–1073.

³⁵ În românește de Constantin Făgețean; București: Σοφία, 2001.

³⁶ Isidor Onciul, *Manual de Arheologie biblică* (Cernăuți, 1884).

³⁷ Arhipresviter-mitrofor prof. dr. Vasile Tarnavschi, *Arheologia biblică* (Cernăuți, 1930), 710 p. Se apreciază că pe atunci era cea mai completă în toată teologia ortodoxă.

Comițescu,³⁸ Pr. prof. dr. Petre Semen.³⁹ Pe lângă acestea, se impun și câteva studii de sinteză privind familia și educația în Vechiul Testament realizate în special de Pr. prof. dr. Emilian Comițescu,⁴⁰ Pr. prof. dr. Vasile Mihoc,⁴¹ Pr. prof. dr. Petre Semen⁴² și Pr. prof. dr. Teodor Baba.⁴³

Forme ale educației tinerelor generații ce își au originea în revelația Cărții Facerii, cultivate în înțelepciunea cărților didactice vechitestamentare, le putem găsi în studii de înaltă ținută academică: Pr. prof. dr. Dumitru Abrudan,⁴⁴ Pr. prof. dr. Nicolae Neaga,⁴⁵ Pr. prof. dr. Mircea Chialda,⁴⁶ Pr. prof. dr. Vladimir Prelipcean.⁴⁷ Tot aici putem încadra și studiul lui Emilian Voiutschi referitor la morala Vechiului Testament.⁴⁸

Pe lângă acestea se remarcă, de asemenea, contribuțiile în domeniul antropologiei și teologiei biblice vechitestamentare comparate, dintre care îi amintim pe Pr. prof. dr. Dumitru Abrudan,⁴⁹ Pr.

³⁸ Preot Prof. Dr. Dumitru Abrudan și Diac. Prof. Dr. Emilian Cornițescu, *Arheologie biblică: Pentru Facultățile de Teologie* (București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Romane, 1994). Manualul a fost republicat în anul 2002 (a se vedea bibliografia de la finalul prezentei lucrări).

³⁹ Pr. prof. dr. Petre Semen, *Arheologia biblică în actualitate* (Iași: Trinitas, 1997), 248 p. (reeditată 2008).

⁴⁰ Drd. Emilian Cornițescu, "Raporturile între părinți și copii după cărțile didactice ale Vechiului Testament", *ST* 1-2 (1969), pp. 100–110.

⁴¹ Pr. prof. dr. Vasile Mihoc, „Căsătoria și familia în lumina Sfintei Scripturi. Nașterea de prunci, scop principal al căsătoriei”, *MA* 9–10 (1985), pp. 581–592.

⁴² Pr. prof. dr. Petre Semen, „Familia și Importanța ei în perioada Vechiului Testament”, *MMB – Teologie și viață* IV (LXX).1-2 (1994), pp. 7–24. Idem, „Educația – preocupare constantă a autorilor biblici”, în vol.: *Educație și Valori*, editat de Casa Corpului Didactic Iași (Iași: Spiru Haret, 1997), pp. 28-43. Idem, „Importanța familiei în Vechiul Testament”, *Teologie și Viață* 5-7 (1994), pp. 31–38.

⁴³ Pr. prof. dr. Teodor Baba, „Familia în planul existenței divino-umane, în istoria biblică, în Biserică și în societate”, *Teologia* 14.1 (2010), pp 117–142.

⁴⁴ Preot prof. dr. Dumitru Abrudan, vol. .

⁴⁵ Pr. prof. dr. Nicolae Neaga, „Valoarea spirituală și Vechiului Testament”, *MA* XI.9-10 (1966), pp. 574–590.

⁴⁶ Pr. prof. dr. Mircea Chialda, „Învățăături moral-sociale în cartea Proverbele lui Solomon”, *ST* VII.1-2 (1955), pp. 3–24. Idem, „Învățăături moral-sociale după Decalog”, *ST* VIII.9-10 (1956), pp. 603–621.

⁴⁷ Pr. prof. dr. Vladimir Prelipcean, „Actualitatea învățăturilor moral-sociale în Cartea lui Iisus fiul lui Sirah”, în *ST* VII.9-10 (1955), pp. 582–599. Idem, „Viața religios-morală după conceptul Vechiului Testament”, în *MO* XIV.5–6 (1962), pp. 271–283.

⁴⁸ Emilian Voiutschi, *Morala Testamentului Vechiu* (Cernăuți, 1890).

⁴⁹ Pr. lect. dr. Dumitru Abrudan, *Creștinismul și mozaismul în perspectiva dialogului inter religios* (teză de doctorat în teologie) în *MA* 24.1-3 (1979), pp. 59–190, I–VI. (capitolul „Familia și societatea”, pp. 145–156). Pr. prof. dr. Dumitru Abrudan, „Aspecte ale antropologiei Vechiului Testament”, *ST* 30.3-4 (1978), pp. 264–270.

prof. dr. Athanasie Negoiță,⁵⁰ Pr. prof. dr. Nicolae Neaga,⁵¹ Pr. prof. dr. Vladimir Prelipcean.⁵² Cea mai recentă contribuție în studiul genealogiilor Cărții Facerii aparține Pr. Prof. Dr. Abrudan.⁵³

CONTRIBUȚIA PERSONALĂ

Contribuția pe care și-o propune prezentul proiect de doctorat rezidă în *identificarea realității actuale de criză în care se află familia ca celulă de bază a societății și reactualizarea necesității de orientare a familiei după planul și voința divină, care îi definesc autenticitatea*, pe temeiul datelor revelaționale ale Sfintei Scripturi, Cartea Facerii sau Geneza, în măsură să *evidențieze originea și valoarea familiei ca dar și lăsamânt oferit de Dumnezeu omului, care poartă în sine chipul Creatorului său, spre a-i aduce vieții lui pământene sens și împlinire, prin nașterea, formarea și educarea urmașilor, statornicind prin harul Sfintei Treimi împărăția lui Dumnezeu în lume.*

STRUCTURA LUCRĂRII

Am structurat această lucrare în trei părți și paisprezece capitole pentru o viziune mai clară a aspectelor de educație determinate de evenimente și personaje biblice în cauză, urmărind particularitățile specifice fiecărui caz în parte. Între toate există însă coerență și legătură indistructibilă care dă nota unui întreg, având ca mesaj comun: educația în familie din Cartea Facerii.

I. Date generale despre familie și educație în Cartea Facerii

În prima parte sunt expuse considerații generale privind valorile familiale și educaționale ce pot fi extrase din prima carte a Sfintei Scripturi. În primul capitol, „Structura familiei în Cartea Facerii”, mi-am propus să realizez o sinteză a modalităților de abordare a temei cercetate, constatând că în decursul timpului diverși autori au tratat subiectul din două perspective: teologică și sociologică.

⁵⁰ Pr. prof. dr. Athanasie Negoiță, *Teologia biblică a Vechiului Testament* (București, 1992).

⁵¹ Pr. prof. dr. Nicolae Neaga, „Teologia Vechiului Testament și actualizarea ei”, în *MO XXVIII.3-4* (1976), pp. 186-194. Idem, „Vechiul Testament în preocupările Sfântului Vasile cel Mare”, în *Ort XXXI.1* (1979), p. 133-145. Idem, „Integritatea creației pe baza referatului biblic”, în *MA XXXI.4* (1986), pp. 10-19.

⁵² Pr. prof. dr. Vladimir Prelipcean, „Dumnezeu și lumea după Vechiul Testament în comparație cu concepțiile antice orientale”, în *MMS XXXIII.1-2* (1957), pp. 60-70.

⁵³ Pr. prof. dr. Dumitru Abrudan, „Genealogiile biblice vechitamentare”, *Anuarul Academic* 3 (2002-2003), pp. 7-14.

Primul capitol continuă cu prezentarea pe larg a noțiunii biblice *toledot* (rolul, funcția și distribuția acesteia în cadrul Cărții Facerii).

Al doilea capitol al primei părți, „Cartea Facerii – un «îndreptar» de conduită morală”, este dedicată discuțiilor destul de controversate în mediul academic asupra comportamentului și conduitei morale a patriarhilor biblici. Acest capitol se dorește a fi și un preambul pentru partea secundă a tezei de doctorat. Am evocat aici un episod important din istoria educației poporului lui Israel menționat în Fc 18. Cu prilejul distrugerii cetăților Sodoma și Gomora Dumnezeu îi descoperă lui Avraam principiul care va sta la baza pedagogiei familiei sale. Patriarhul primește poruncă să-și îndrume fiii și membrii casei în „calea Domnului” (*derek Adonay* [YHWH]; דֶּרֶךְ יְהוָה) urmând exemplul personal al capului familiei (Fc 18, 19). Expresia „calea Domnului” descrie criptic cuprinsul educației evreiești. Porunca divină indică ținta propusă și rezultatul dorit al educației: un mod de viață cu *judecată și dreptate*.

II. Portrete de familie în Cartea Facerii

În partea secundă a prezentei lucrări mi-am propus o valorificare prin exemplificare a unora dintre portretele biblice surprinse în narațiunile Cărții Facerii. În selectarea acestor portrete s-a ținut cont de trei subsisteme nucleare familiale: relațiile conjugale, relațiile parentale/filiale și relațiile fraternale/surorale.

Un accent deosebit a fost acordat caracterizării personajelor principale din narațiunile selectate. Analiza exegetică vizează interpretarea pe trei niveluri: (1) nivel literar/familial, (2) nivel tipologic/national și (3) nivel sapiențial/teologic. În majoritatea capitolelor am urmărit receptarea narațiunilor și evaluarea comportamentului moral al personajelor biblice din Cartea Facerii în literatura vechi-testamentară (proto-canonice și deuterocanonice), literatura iudaică și creștină timpurie, precum și în scrierile rabinice.

Cartea Facerii a stat la baza scrierilor patristice. Exegeza biblică, tratate teologice, canoane și cântări bisericești (de exemplu, Canonul Sfântului Andrei Criteanul) au scos în evidență aspecte educaționale prin aprecierea sau dezaprecierea comportamentului personajului biblic după caz, și aplicarea virtuții la viața creștinului sau atenționarea acestuia comparativ cu personajul biblic negativ. Biserica, în existența ei bimilenară a valorificat experiența Sfintei Scripturi în mod general și Cartea Facerii în mod special în educația și formarea duhovnicească a tinerilor. De asemenea, în fiecare capitol am remarcat faptul că relatările biblice din capitolul respectiv au stat la baza scrierilor apocrife, unele au fost preluate de cultul islamic, iar altele au servit drept inspirație pentru unele

opere din literatura universală (Thomas Mann, *Iosif și frații săi*). De asemenea, Cartea Facerii cu personajele și evenimentele tratate a stat la baza realizării unor opere artistice celebre. Această lucrare a stat la baza realizării marilor capodopere de către geniile literaturii și ai artelor. Astăzi, Cartea Facerii reprezintă un izvor viu pentru abordarea multiplelor aspecte ale vieții.

De asemenea, în unele capitole s-au făcut referiri și la receptarea textelor biblice analizate în cărțile de cult bisericești, literatura islamică, literatura profană universală și în artele vizuale.

Ultimul capitol al părții secunde, „Patriarhii și matriarhele biblice în Cartea lui Tobit”, se constituie ca un studiu de caz asupra uneia dintre scrierile deuterocanonice în care regăsim expuse modelele geneziace. Personajele acestei cărți se aseamănă cu eroii din Cartea Facerii. Observăm în acest mod felul în care comunitatea iudaică a celui de-al III-lea secol î.Hr. a receptat textul biblic și l-a aplicat în contextul vieții de familie. De asemenea, putem vorbi și despre o mărturie timpurie a canonicității textelor Cărții Facerii, un moment în care aceste texte au obținut un caracter mai mult decât unul hagiograf. Portretele patriarhilor biblici devin modele demne de urmat mai ales pentru generațiile tinere care sunt chemate să perpetueze valorile religiei mozaice.

III. Cartea Facerii – răspuns la provocările crizei familiale din lumea contemporană

A treia parte cuprinde un singur capitol. În lumea secularizată în care trăim familia este expusă la cele mai mari vicisitudini. Tot mai acută este criza familiei creștine model în societatea noastră. Ignoranța față de cele sfinte – desacralizarea – concubinajul sau „căsniile de probă” ale tinerilor care cu sau fără încuviințarea părinților trăiesc în păcat și incertitudine cu privire la viitorul lor de familie, este tot mai prezentă printre noi. Abandonul tot mai mare al copiilor născuți, avorturile, numărul cărora într-o singură generație poate concura cu populația țării, divorțurile celor mai multe familii, indiferent de durata căsniciei sau vârsta soților, conflicte cu urmări grave între membrii familiei soldate cu păcate oribile – uxoricid, maritid, paricid, fratricid, pruncucid, suicid, violența în familie pe tema geloziei, violuri, viața conjugală infidelă – nu doar că nu oferă un minim de educație copiilor, ci dimpotrivă îi formează greșit cu predispoziții spre păcat din frageda copilărie. Rețelele de socializare și mijloacele mass-media propagă în mod perfid o viață imorală.

De asemenea, un mare inamic al familiei îl constituie astăzi homosexualitatea cu drepturi cetățenești depline, până și cele ale paternității, evidente prin adopția copiilor. Pe bună dreptate ne putem întreba căruia dintre cei doi parteneri îi va spune copilul tată și căruia îi va spune mamă. Și care este viitorul de familie al copilului crescut și educat de homosexuali? O industrie întregă a mass-media cu o capacitate de muncă uluitoare, dar și cu costuri pe măsură sunt puse în mișcare ca

să distrugă cât mai rapid moștenirea lăsată de Hristos în Biserica Sa. Tot ceea ce este ostil familiei este liber, iar ceea ce vine în sprijinul ei este restricționat. Educația copiilor în grădinițe și școală care au rolul iluminării generațiilor tinere și pregătirea acestora pentru o viață morală, curată, sănătoasă, aptă să facă discernământ între bine și rău, virtute și păcat, lumină și întuneric; se pare că îi îngrijorează pe cei care luptă cu înverșunare împotriva valorilor creștine ale familiei. Educația sexuală tinde să ia locul celei religioase. „Libertinajul sexual are consecințe grave atunci când constituie obiectivul educației în școli, redus fiind la o simplă necesitate biologică, similară situației de a bea apă când ți-e sete, a mânca atunci când ți-e foame, sau a dormi atunci când îți este somn ... De fapt cu douăzeci de ani în urmă, școlile din Statele Unite începeau să uzurpe autoritatea părinților și să predea educația sexuală lipsită de valorile morale ... La aceasta adăugăm faptul că planningul familial practicat în cabinetele medicale specializate promovează educația viitorilor tineri ce doresc să se căsătorească, lipsită de scopul ei natural, care se concentrează în nașterea de copii, ca poruncă divină, înscrisă în menirea vieții de familie. Din nefericire, liberalismul sexual a ajuns chiar o politică de stat, impusă de Comunitatea Europeană și promulgată de legile anticreștine, precum legea avortului, sau a libertății de exprimare homosexuală.”⁵⁴

Lipsa de educație în familie este tot mai evidentă, rezultatele ei sunt simțite pretutindeni. De cea mai mare parte a copiilor de astăzi nu se mai ocupă nimeni, nici mamă, nici tată, nici bunici. Familia se adâncește într-o criză educațională profundă, pe copiii noștri îi incredințăm de mici în grija altora, fără să urmărim ce se cultivă în sufletele lor. În cele mai dese cazuri, cu ei suntem doar noaptea, iar lipsa timpului și oboseala sunt cele două obstacole în calea educației. Ce e de făcut? Cum depășim această stare dramatică? Când te adâncești într-o criză, atunci apelezi la resursele de care dispui. „Biserica Dumnezeului celui viu, stâlp și temelie a adevărului” (II Tim 2, 15) dispune de izvoare nesecate ale educației printre care un loc aparte îl ocupă Sfânta Scriptură.

În acest sens mi-am propus o modestă cercetare științifică bazată pe cel mai credibil izvor al educației sănătoase, urmând îndemnul Domnului nostru Iisus Hristos, care spune: „Cercetați Scripturile, că socotiți că în ele aveți viață veșnică. Și acelea sunt care mărturisesc despre Mine” (In 5, 39). Cercetând prima carte a Scripturii, Cartea Facerii, am găsit răspuns la multe întrebări cu privire la începutul educației în familie, dar și la multe provocări educaționale cu privire la familia zilelor noastre. Iar înțeleptul Solomon ne sugerează faptul că „Ceea ce a mai fost, aceea va mai fi, și ceea ce s-a întâmplat se va mai petrece, căci nu este nimic nou sub soare” (Eccl 1, 9).

Prin urmare, revenirea la începuturi, la izvoarele educaționale ale trecutului îndepărtat cu scopul

⁵⁴ Pr. prof. univ. dr. Sorin Cosma, *O abordare creștină a bioeticii* (Timișoara: Marineasa, 2007), pp. 119–120.

valorificării modelelor care au stat la baza patristicii, a cultului divin bisericesc, poate constitui un factor determinant în orientarea noastră într-o direcție bună și sănătoasă, care este Hristos: „Eu sunt Calea, Adevărul și Viața” (In 14, 6). În acest sens am găsit răspuns la multe provocări ale lumii contemporane. Comparând aspectele actuale cu cele ale trecutului îndepărtat găsim elemente comune, e adevărat, la o scară mult mai mică, față de aspectul planetar al ariei pe care se derulează zilnic multiple drame ale familiilor în care educația, fie că nu a existat deloc, ori din păcate a eșuat.

În altă ordine de idei, Cartea Facerii este o concentrație de date, nume și fapte, o mică istorie a lumii. Din această carte putem trage învățăminte pentru prevenirea, însănătoșirea și îndrumarea tinerilor pe o cale curată cu Dumnezeu, cu o viață curată și sentimente nobile ale tinerilor despătimiți purtând chipul lui Hristos și capabili să vadă chipul lui Hristos în semenii lor. Cartea Faptele Apostolilor este o pledoarie pentru familiile bine consolidate, celule vii în societate. Cu cât familia este mai bine consolidată, și statul este mai unitar, mai sigur, mai independent în organizarea proprie și în năzuințele sale. Familia creștină este cea mai mică comuniune, este biserică în miniatură (*domus ecclesiae*, „casa-biserică”): „Eu și casa mea vom sluji Domnului” (Ios 24, 15). Familia are o dublă vocație: cea de a fi un mădular al Bisericii Vii a cărui cap este Hristos și cea de celulă socială vie și lucrătoare în societatea noastră. Familia este simbolul celei mai frumoase unități în Hristos, menită să creeze și să fie împreună lucrătoare cu Dumnezeu.

Păcatul poate dizolva familia prin degradarea naturii umane. „Căsătoria care se întemeiază pe dragoste, care înseamnă dăruire reciprocă, poate merge uneori până la jertfă totală, când ființa își sacrifică condiția ei de existență pentru cealaltă ființă pe care o iubește. Între soți, acest lucru se întâmplă mai rar, între părinți și copii se întâmplă mai des ...”⁵⁵ „Într-adevăr, prin devotamentul, cinstea, sfințenia și spiritul de dăruire jertfelnică familia creștină s-a dovedit în istorie o adevărată școală de formare a caracterelor morale și un ferment înnoitor al vieții sociale orientat spre creativitate și împlinire”.⁵⁶ „La baza căsătoriei și familiei, pe lângă libertate, stă iubirea sub forma prieteniei, ca forță de comunicare a intimității și a împlinirii sufletești. Când se stinge iubirea dintre soți este destrămată și unitatea familiei ...”⁵⁷ Familia este un dar de la Dumnezeu. Pasul căsniciei, felul în care își alege tânărul viitoarea soție trebuie făcut cu mare chibzuință și cu credință în Dumnezeu, căsnicia este darul lui Dumnezeu: „O casă și o avere sunt moștenire de la părinți, iar o

⁵⁵ Nicolae Mărgineanu, *Condiția umană* (București: Editura Științifică, 1973), p. 109.

⁵⁶ Pr. prof. univ. dr. Sorin Cosma, *Spiritualitate și misiune creștină în contextul actual* (Arad: Editura Universității „Aurel Vlaicu”, 2013), p. 217.

⁵⁷ Idem, *O abordare creștină a bioeticii* (Timișoara: Marineasa, 2007), p. 98.

femeie înțeleaptă este un dar de la Dumnezeu.”. Această conștiință a avut-o Avraam când a trimis-o pe credincioasa sa slugă Eliezer în Mesopotamia, în casa fratelui său Nahor, să-i aducă soție credincioasă fiului său Isaac, pe Rebeca. La fel Iacob cu binecuvântarea părintească fuge de fratele său Esau în Mesopotamia pentru a-și găsi soție credincioasă, pe Rahela. Patriarhii evitau căsniciile cu cananeencele, ale căror strămoș Ham era blestemat de Noe și care trăiau în idolatrie. Credința monoteistă și relația păstrată cu Dumnezeu prin rugăciune și ascultare i-au făcut pe patriarhii Vechiului Testament să fie înțelepți în a discerne între bine și rău. Încercările prin care au trecut în formarea lor ca părinți ai unui viitor popor ales de Dumnezeu ne descoperă trezvia lor sufletească și lupta lor continuă cu păcatul. Luntrea familiei patriarhilor a navigat neîncetat între două mari pericole, între Scila și Caribda, între idolatrie și imoralitate. Prin credință și viață morală, fiecare patriarh devine arhetip al lui Hristos.

Cartea Facerii cu exemple minunate și învățături morale profunde era pusă la dispoziția tinerilor spre învățătură la curtea împăratului Solomon. De asemenea, ea stă la baza scrierii unor perle de învățătură morală cuprinse în Cartea Psalmilor și Cartea Proverbelor. Dacă ar fi să sintetizez în câteva cuvinte tema propusă, atunci aș trage un semnal de alarmă cu o întrebare plină de durere și emoție și cu un răspuns plin de bucurie și optimism: *Quo vadis, familia?* Familie, întoarce-te acasă !

BIBLIOGRAFIE

Sursele bibliografice sunt organizate în trei mari categorii (surse principale, secundare și terțiare) și se află la finalul tezei. Sursele documentare și bibliografice în cercetarea noastră se bazează în primul rând pe textul biblic, textul masoretic și pe alocuri cel septuagintal, precum și traducerea *Vulgata*. În mod deosebit aici se disting edițiile de la Stuttgart (Deutsche Bibelgesellschaft). Tot în prima categorie au fost incluse și ediții ale Sfintei Scripturi în limba română și alte limbi străine, cărți de cult și proloage, lexicoane, dicționare, concordanțe și manuale de limbi clasice, surse antice profane, surse iudaice și creștine timpuri, precum și cele rabinice, patristice și islamice.

A doua categorie de surse bibliografice (surse secundare) – și cea mai vastă – cuprinde în prima sa secțiune o listă cu titluri de comentarii la Cartea Facerii consultate pentru redactarea tezei. Acestea îi urmează studii și cărți organizate tematic pe secțiuni în funcție de problemele tratate (de exemplu: formula *toledot*, genealogiile biblice; familia, căsătoria; aberațiile sexuale; feminitatea, maternitatea; educația, conștiința și conduita morală). În ultima secțiune a celei de a doua categorii sunt înșirate liste de cărți și articole de specialitate consultate asupra personajelor biblice despre care s-a tratat în

prezenta lucrare (Adam și Eva; Noe și familia sa; Rahela; Iosif și Asineta).

În cea de a treia categorie de surse bibliografice (surse terțiare) și ultima au fost grupate într-o primă secțiune opere literare aparținând unor scriitori din literatura universală, în care pasajele studiate în teza au fost receptate. Bibliografia consultată se încheie cu o listă selectivă de surse electronice (pagini de internet vizitate și consultate).

CUVINTE CHEIE

- Cartea Facerii • formula *toledot* • cicluri narative • liste genealogice •
- proto-părinții neamului omenesc • patriarhii biblici • matriarhele biblice •
- familie • căsătorie • responsabilități conjugale • aberații sexuale •
- educație • responsabilitățile parentale și filiale • conștiința și conduita morală •